

Författningsreglering av adeln

Sammanfattning

Utskottet tillstyrker regeringens förslag om att avskaffa den författningsmässiga reglering av ridderskapet och adeln som har funnits kvar efter det att ständsriksdagen avskaffats.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	1
Innehållsförteckning.....	2
Utskottets förslag till riksdagsbeslut.....	3
Redogörelse för ärendet.....	4
Ärendet och dess beredning.....	4
Propositionens huvudsakliga innehåll	4
Utskottets överväganden	5
Bilaga 1 Förteckning över behandlade förslag	10
Bilaga 2 Regeringens lagförslag.....	11
1. Förslag till lag om ändring i riddarhusordningen (1866:37 s. 1)	11
2. Förslag till lag om upphävande av ridderskapets och adelns privilegier (1723:1016 1).....	14
Bilaga 3 Utskottets lagförslag.....	15

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

Författningsreglering av adeln

Riksdagen antar regeringens förslag till

1. lag om ändring i riddarhusordningen (1866:37 s. 1) med den ändringen att ingressen får den lydelse som utskottet föreslår i bilaga 3,
2. lag om upphävande av ridderskapets och adelns privilegier (1723:1016 1).

Stockholm den 27 mars 2003

På konstitutionsutskottets vägnar

Gunnar Hökmark

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Gunnar Hökmark (m), Göran Magnusson (s), Barbro Hietala Nordlund (s), Pär Axel Sahlberg (s), Kenth Högström (s), Mats Einarsson (v), Mats Berglind (s), Henrik S Järrel (m), Anders Bengtsson (s), Tobias Krantz (fp), Kerstin Lundgren (c), Helene Petersson (s), Nils Fredrik Aurelius (m), Billy Gustafsson (s), Gustav Fridolin (mp), Liselott Hagberg (fp) och Tuve Skånberg (kd).

Redogörelse för ärendet

Ärendet och dess beredning

Mot bakgrund av ett tillkännagivande av riksdagen har inom Regeringskansliet utarbetats promemorian Adelns offentlighetsrättsliga status (Ds 2002:6). Promemorian, vars förslag överensstämmer med förslaget i propositionen, har remissbehandlats. Remissyttranden har avgivits av Riksdagens ombudsmän (JO), Svea hovrätt, Justitiekanslern, Kammarkollegiet, Uppsala universitet, Lunds universitet, Riksarkivet, Riksantikvarieämbetet och Riddarhusdirektionen. Sveriges advokatsamfund har beretts tillfälle att yttra sig men avstått.

Lagrådet har inte hört, då regeringen har bedömt att förslagen i propositionen, i den mån de alls kan anses beröra sådan lag som anges i 8 kap. 18 § andra stycket regeringsformen, är av så enkel beskaffenhet att det är obehövt att inhämta Lagrådets yttrande.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att den författningsmässiga regleringen av adeln skall upphöra. Detta åstadkoms enligt propositionen genom att dels 1723 års privilegiebrev för ridderskapet och adeln upphävs, dels de offentlighetsrättsliga föreskrifter som finns i 1866 års riddarhusordning tas bort ur de paragrafer där sådana föreskrifter finns. Ändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2003.

Utskottets överväganden

Utskottets förslag i korthet

Utskottet tillstyrker regeringens förslag om att avskaffa den författningsmässiga regleringen av ridderskapet och adeln.

Nuvarande ordning med bakgrund

Bestämmelser avseende den svenska adeln finns dels i ett privilegiebrev om ridderskapets och adelns privilegier (SFS 1723:1016 1), dels i riddarhusordningen (SFS 1866:37 s. 1). Båda är upptagna i registret över gällande SFS-författningar och även intagna i Regeringskansliets databas med Svensk författningssamling i fulltext (SFST).

Privilegiebrevet är både ålderdomligt och svårtillgängligt. Beträffande några av paragraferna har det i databasen antecknats att de får anses ha upphört att gälla.

Riddarhusordningen innehåller bestämmelser bl.a. om vilka som utgör ”Sveriges ridderskap och adel”, om riddarhuskapitationsavgiften, om adelsmöte, om numreringen av bänkar i riddarhussalen och om utseende av riddarhusdirektion. I riddarhusordningens sista paragraf, 33 §, anges att, om ridderskapet och adeln beslutar ändring eller tillägg i riddarhusordningen överlämnas beslutet därom till regeringen för stadfästelse.

Beträffande den s.k. riddarhuskapitationsavgiften sägs i 5 § att envar till myndig ålder kommen adelsman, som är mantalsskriven i riket, är skyldig att varje år, under vilket han taxeras till statlig eller kommunal inkomstskatt erlägga den avgift – riddarhuskapitationsavgift – som för riddarhusets underhåll och därmed sammanhängande ändamål kan bli av ridderskapet och adeln beslutad och av regeringen till efterrättelse kungjord. Avgiften skall erläggas före årets slut. Befrielse från erläggande av kapitationsavgift får, då det föreligger särskilda omständigheter, medges av riddarhusdirektionen.

Enligt 6 § skall ridderskapet och adeln sammanträda på riddarhuset till lagtima adelsmöte vart tredje år den tredje lördagen i februari. Skulle ridderskapet och adelns sammanträdande på annan tid påbjudas av regeringen eller av riddarhusdirektionen anses nödvändigt för avgörande av något ärende, som ej tål uppskov, skall urtima adelsmöte äga rum på dag, som bestäms i förra fallet av regeringen och i det senare av direktionen.

Fram t.o.m. utgången av år 1974 gällde 1809 års regeringsform. I 37 § första stycket fanns bestämmelser om Konungens rätt att nobilitera, dvs. ”i adeligt stånd upphöja”, och om förlust av adelskap. I andra stycket av samma paragraf fanns föreskriften att riddarhusordningen, ”som fastställs av Konungen samt ridderskapet och adeln gemensamt, bestämmer huru ridderskapet och adeln må sammanträda, för att om sina gemensamma angelägenheter besluta”.

Under den tidigare regeringsformens giltighetstid genomfördes flera stora och små reformer. En av de viktigaste var representationsreformen 1866, då fyrståndsriksdagen ersattes av tvåkammarriksdagen och en ny riksdagsordning antogs.

1866 års riddarhusordning utfärdades av Kungl. Maj:t den 22 juni 1866, sedan ridderskapet och adeln för stadfästelse överlämnat ett av ståndet antaget förslag. Den ersatte den tidigare riddarhusordningen från 1626.

Den nuvarande riddarhusordningen har ändrats nio gånger, varav två gånger sedan 1974 års regeringsform trätt i kraft, nämligen 1977 och 1992.

1977 års ändringar innebar att regeringen i förordning (SFS 1977:1142) ”efter framställning av ridderskapet och adeln” föreskrev att tre paragrafer upphävdes, och att ändringar gjordes i tjugo av paragraferna, bl.a. av innebörd att orden Kungl. Maj:t byttes ut mot ordet regeringen. Regeringen tillkännagav samtidigt i SFS den nya storleken av riddarhuskapitationsavgiften som också beslutats.

En av de paragrafer som upphävdes var 2 §. Paragrafen innehöll föreskrifter om introduktion på riddarhuset. Den som upphöjdes till grevlig, friherrlig eller adlig värdighet borde inom två år från upphöjelsen anmäla sig för att vinna introduktion. Den som försatt tvåårsfristen kunde förlora rätten till introduktion, om inte Kungl. Maj:t täcktes genom särskild resolution återställa den försuttna tiden. I en övergångsbestämmelse angavs att 2 § även efter ändringsförordningens ikraftträdande skulle gälla i fråga om ätt som ej tidigare introducerats.

Senast ändrades riddarhusordningen år 1992. Regeringen föreskrev i förordning (SFS 1992:949), ”efter framställning av ridderskapet och adeln” en ny lydelse av 5 § 1 mom. om skyldigheten att erlagga riddarhuskapitationsavgift. Regeringen tillkännagav samtidigt i SFS den nya storleken av avgiften.

I samband med representationsreformen infördes i 114 § regeringsformen bestämmelsen att de forna riksståndens privilegier, förmåner, rättigheter och friheter skulle fortsätta gälla, där de inte haft oskiljaktigt sammanhang med den stånden förut tillkommande representationsrätten och således upphört tillsammans med den. Ändring eller upphävande av privilegierna, förmåner, rättigheterna och friheterna skulle inte få ske annat än genom Konungens och riksdagens sammanstående beslut och, om frågan rörde ridderskapet och adelns privilegier, förmåner, rättigheter och friheter med samtycke av ridderskapet och adeln.

I övergångsbestämmelserna till 1974 års regeringsform föreskrivs bl.a. (p. 7) att föreskrift som enligt äldre lag eller annan författning skall beslutas av Konungen och riksdagen gemensamt i stället skall beslutas genom lag.

Vid Grundlagberedningens genomgång av motsvarigheter mellan 1809 års regeringsform och beredningens förslag angav Grundlagberedningen punkt 9 i övergångsbestämmelserna som motsvarighet till 114 § i den gamla regeringsformen (SOU 1972:15, Ny regeringsform Ny riksdagsordning, s. 380). Punkt 9 reglerade bestämmelser om Svenska kyrkan och prästeståndets privilegier (a.a. s. 34 och 228 f.)

Tidigare riksdagsbehandling

Konstitutionsutskottet behandlade i sitt betänkande KU 1987/88:10 en motion om att ur statliga förordningar mönstra ut bestämmelser rörande adeln.

Utskottet inhämtade i det ärendet yttrande från Riddarhusdirektionen, som erinrade om de överväganden om den kvarvarande regleringen rörande adelns rättsliga ställning som gjordes i Grundlagberedningens betänkande år 1972. Grundlagberedningen hade gjort en genomgång av bestämmelser i 1809 års regeringsform som inte borde få någon motsvarighet i den nya regeringsformen. Till dem hörde 37 § om kungens rätt att nobilitera och om riddarhusordningen. Grundlagberedningen uttalade att ridderskapet och adeln var att betrakta som en offentligrättslig korporation för vården av gemensamma angelägenheter och att grunden för denna ställning, vilken adeln erhöll genom 1626 års riddarhusordning, i första hand utgjordes av 1866 års riddarhusordning, i vars 33 § – utan hänvisning till 37 § RF – stadgades att av ridderskapet och adeln beslutade ändringar i eller tillägg till riddarhusordningen skall stadfästas av Konungen. Adelns rättsliga ställning förändrades således enligt Grundlagberedningen om 37 § andra stycket RF upphävdes inte på annat sätt än att förankringen i grundlag upphörde. (Se a.a. s. 315 f.)

Under hänvisning till den prövning som företogs av Grundlagberedningen av frågan om den rättsliga regleringen av ridderskapet och adeln fann utskottet inte skäl förorda att man ”nu” vidtog åtgärder för att utmönstra kvarvarande bestämmelser som huvudsakligen torde beröra formerna för administrationen av vissa för adeln gemensamma fastigheter.

Frågan togs åter upp under riksmötet 1999/2000. I en motion yrkades att riksdagen skulle begära förslag från regeringen om upphävande av all offentligrättslig reglering specifik för adel.

Konstitutionsutskottet bedömde vid sin behandling av motionen (bet. 2000/01:KU11) att det förhållandet att riddarhusordningen och privilegiebrevet publiceras i offentligrättslig ordning i SFS och finns med i register över gällande författningar kan – liksom det förhållandet att beslut om ändring i riddarhusordningen överlämnas till regeringen för stadfästelse – ses som en påminnelse om förhållandena vid tiden för ståndsriksdagens avveckling. Enligt utskottets mening fanns det skäl att pröva förutsättningarna för och konsekvenserna av en ändring av den nuvarande regleringen. Utskottet föreslog att riksdagen med anledning av motionen skulle ge regeringen detta till känna. Riksdagen fattade beslut enligt utskottets förslag.

Propositionen

Regeringen lägger i propositionen fram två lagförslag, dels en lag om ändring i riddarhusordningen, dels en lag om upphävande av ridderskapets och adelns privilegier. Som nämnts ovan är förslagen likalydande med dem som presenterades i den remissbehandlade departementspromemorian.

Regeringen anför som skäl för förslaget att den svenska adeln sedan lång tid inte längre har några offentligrättsliga uppgifter och att det därför inte finns något behov av offentligrättsliga regler specifika för adeln.

Regeringen anför vidare att riddarhusordningen, sedan de bestämmelser som avser det allmännas medverkan i angelägenheter som är adelns egna utmönstrats, kommer att vara en angelägenhet enbart för adeln själv. Detta gäller såväl innehållet i och formerna för ändringar som det sätt på vilket sådana ändringar offentliggörs. En konsekvens av detta är, framhåller regeringen, att något återgivande av riddarhusordningen i Svensk författningssamling inte längre kommer att ske och att inte heller ändringar av riddarhuskapitationsavgiften kommer att tas in där. Inte heller kommer riddarhusordningen längre att återges i Regeringskansliets databas med svensk författningssamling. Regeringen påpekar att sistnämnda förändring åstadkoms i administrativ ordning.

Med anledning av några av remissyttrandena anför regeringen att ett avskaffande av adelns offentlighetsrättsliga status knappast kan åstadkommas genom att riddarhusordningen upphävs. Om en sådan åtgärd alls vore möjlig, skulle den nämligen innebära att den formella grunden för den korporation som ridderskapet och adeln utgör skulle ryckas undan. Denna korporation utgör, framhåller regeringen, ett eget rättssubjekt för hantering av vissa för adeln gemensamma angelägenheter, bl.a. skötseln av fastigheten med riddarhuspalatset i Stockholm, som är lagfaren för ridderskapet och adeln. Konsekvensen skulle alltså kunna bli att detta rättssubjekt helt upphörde att existera. Det är därför inte aktuellt i detta ärende att upphäva riddarhusordningen.

Regeringen påpekar vidare att gränserna för riksdagens normgivningsmakt framgår av regeringsformen. Det finns inga bestämmelser där som hindrar att riksdagen, som i detta fall, genom lag beslutar att ändra eller upphäva offentlighetsrättsliga bestämmelser som har privilegiekaraktär eller som i formellt hänseende innehåller betungande moment.

Regeringen anser att det inte råder några oklarheter om följderna av regeringens förslag: 1723 års privilegiebrev upphävs. 1866 års riddarhusordning befrias från sina offentlighetsrättsliga inslag. Det rättssubjekt som ridderskapet och adeln utgör består med riddarhusordningen som sitt grunddokument, men ridderskapet och adeln kommer fortsättningsvis att verka under samma villkor som andra privaträttsliga rättssubjekt.

I propositionen berörs inte den ovan nämnda övergångsbestämmelsen till 1977 års ändringar i riddarhusordningen att 2 § riddarhusordningen om introduktion på riddarhuset i vissa fall fortfarande skall gälla. Genom en till Justitiedepartementet inkommen skrivelse har bestämmelsen uppmärksamats efter det att propositionen överlämnats till riksdagen.

Motioner

Propositionen har inte föranlett någon motion.

Utskottets ställningstagande

Regeringens förslag har tillkommit efter ett tillkännagivande från riksdagen om att det fanns skäl att pröva förutsättningarna för och konsekvenserna av en ändring av den nuvarande regleringen. Som regeringen erinrar om har den svenska adeln sedan lång tid inte längre några offentligrättsliga uppgifter och det finns därför inte något behov av offentligrättsliga regler specifika för den. Riddarhusordningen bör således vara en angelägenhet endast för adeln själv, såväl när det gäller innehållet i och formerna för ändringar som det sätt på vilket sådana ändringar bekantgörs.

Som regeringen framhåller i propositionen skulle ett upphävande av riddarhusordningen innebära att den formella grunden rycks undan för den korporation som ridderskapet och adeln utgör, och som utgör ett eget rättssubjekt för hantering av vissa för adeln gemensamma angelägenheter. Att i offentlig-rättslig ordning upphäva riddarhusordningen är därför inte aktuellt, men rättssubjektet ridderskapet och adeln bör fortsättningsvis verka under samma villkor som andra privaträttsliga rättssubjekt.

Som metod för att nå detta syfte har regeringen föreslagit att de bestämmelser i riddarhusordningen som innehåller befogenheter eller åligganden för regeringen skall ändras så att dessa befogenheter och åligganden utgår. Ändringarna föreslås ske genom att riksdagen i lag fastställer lydelsen av de aktuella bestämmelserna. Utskottet anser att den föreslagna utformningen av förslaget bör godtas.

Enligt utskottets uppfattning bör övergångsbestämmelsen till förordningen (1977:1142) om ändring i riddarhusordningen (1866:37 s. 1) upphöra att gälla. Utskottet föreslår därför ett tillägg i ingressen i regeringens lagförslag.

Utskottet tillstyrker regeringens förslag om upphävande av 1723 års privilegiebrev.

BILAGA 1

Förteckning över behandlade förslag

Propositionen

2002/03:34 Adelsn offentligrättsliga status

Riksdagen antar regeringens förslag till

1. lag om ändring i riddarhusordningen (1866:37 s. 1),
2. lag om upphävande av ridderskapets och adelsn privilegier (1723:1016 1).

BILAGA 2

Regeringens lagförslag

1. Förslag till lag om ändring i riddarhusordningen (1866:37 s. 1)

Härigenom föreskrivs i fråga om riddarhusordningen (1866:37 s. 1)¹

dels att 33 § skall upphöra att gälla,

dels att 5 § 1 mom. samt 6, 21 och 23 §§ skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*5 § 1 mom.²

En var till myndig ålder kommen adelsman, som är mantalsskriven i riket, är skyldig att varje år, under vilket han taxeras till statlig eller kommunal inkomstskatt erlagga den avgift – riddarhuskapitationsavgift – som för riddarhusets underhåll och därmed sammanhängande ändamål kan varda av ridderskapet och adeln beslutad *och av regeringen till efterrättelse kungjord*. Avgiften skall erläggas före årets slut.

En var till myndig ålder kommen adelsman, som är mantalsskriven i riket, är skyldig att varje år, under vilket han taxeras till statlig eller kommunal inkomstskatt erlagga den avgift – riddarhuskapitationsavgift – som för riddarhusets underhåll och därmed sammanhängande ändamål kan varda av ridderskapet och adeln beslutad. Avgiften skall erläggas före årets slut.

6 §³

Ridderskapet och adeln skall sammanträda å riddarhuset till lagtima adelsmöte vart tredje år den tredje lördagen i februari.

Skulle ridderskapet och adelns sammanträdande å annan tid, än nu sagt är, *av regeringen påbjudas, eller* av riddarhusdirektionen anses nödvändigt för avgörande av något ärende, som ej tål uppskov, skall urtima adelsmöte äga rum å dag, som *i förra fallet av regeringen och i senare* av direktionen bestämmes samt i allmänna tidningarna sist trettio dagar före den utsatta dagen kungöres; därvid tillika bör uppgivas det eller de ärenden, som föranlett ridderskapet och adelns sammankallande.

Skulle ridderskapet och adelns sammanträdande å annan tid, än nu sagt är, av riddarhusdirektionen anses nödvändigt för avgörande av något ärende, som ej tål uppskov, skall urtima adelsmöte äga rum å dag, som av direktionen bestämmes samt i allmänna tidningarna sist trettio dagar före den utsatta dagen kungöres; därvid tillika bör uppgivas det eller de ärenden, som föranlett ridderskapet och adelns sammankallande.

¹ Senaste lydelse av 33 § 1977:1142.

² Senaste lydelse 1992:949.

³ Senaste lydelse 1977:1142.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*21 §⁴

Utom de i § 15 omnämnda frågor, ävensom sådana, vilka angår arbetssättet, må till överläggning och beslut hos ridderskapet och adeln förekomma:

vid lagtima adelsmöte:

1:o) *framställningar, som av regeringen till ridderskapet och adeln avlämnas;*

2:o) frågor, som föränledas av den utav riddarhusdirektionen avgivna berättelse angående förvaltningen av riddarhus- och adliga stiftsärendena ävensom revisorernas berättelser, så ock framställningar, vilka i övrigt må av riddarhusdirektionen göras angående nämnda samt andra därmed sammanhang ägande ärenden;

3:o) riddarhusutskottets eller särskilt tillsatt utskotts utlåtande och förslag enligt vad i § 17 säges; och

4:o) motion, som av någon ledamot väckes angående ej mindre förenämnda ärenden än även frågor, som avse dels förslag till ändring i denna riddarhusordning, dels vad i övrigt till ridderskapet och adelns gemensamma angelägenheter är att hänföra; samt

å urtima adelsmöte:

allenast det eller de ärenden, som föränlett ridderskapet och adelns sammankallande.

Utom de i § 15 omnämnda frågor, ävensom sådana, vilka angår arbetssättet, må till överläggning och beslut hos ridderskapet och adeln förekomma:

vid lagtima adelsmöte:

1:o) frågor, som föränledas av den utav riddarhusdirektionen avgivna berättelse angående förvaltningen av riddarhus- och adliga stiftsärendena ävensom revisorernas berättelser, så ock framställningar, vilka i övrigt må av riddarhusdirektionen göras angående nämnda samt andra därmed sammanhang ägande ärenden;

2:o) riddarhusutskottets eller särskilt tillsatt utskotts utlåtande och förslag enligt vad i § 17 säges; och

3:o) motion, som av någon ledamot väckes angående ej mindre förenämnda ärenden än även frågor, som avse dels förslag till ändring i denna riddarhusordning, dels vad i övrigt till ridderskapet och adelns gemensamma angelägenheter är att hänföra; samt

å urtima adelsmöte:

allenast det eller de ärenden, som föränlett ridderskapet och adelns sammankallande.

23 §⁵

Framställningar av regeringen ävensom frågor, vilka föränledas av riddarhusdirektionens förenämnda berättelse eller i övrigt av direktionen till ridderskapet och adeln hemställas, så ock frågor, vartill revisorernas berättelser giva anledning eller varom motion blivit väckt, må ej till avgörande företagas, innan utskott

Frågor, vilka föränledas av riddarhusdirektionens förenämnda berättelse eller i övrigt av direktionen till ridderskapet och adeln hemställas, så ock frågor, vartill revisorernas berättelser giva anledning eller varom motion blivit väckt, må ej till avgörande företagas, innan utskott

⁴ Senaste lydelse 1977:1142.

⁵ Senaste lydelse 1977:1142.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

däröver sig yttrat.

Efter öppningssammanträdet äger adelsmötets ordförande att på ridderskapet och adelns vägnar besluta om remiss till utskott. Finnes motion såsom för sent väckt ej föranleda remiss, äger motionären vid nästkommande sammanträde med ridderskapet och adeln påkalla ståndets beslut huruvida remiss skall ske.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2003.

2. Förslag till lag om upphävande av ridderskapets och adelns privilegier (1723:1016 1)

Härigenom föreskrivs att ridderskapets och adelns privilegier (1723:1016 1) skall upphöra att gälla vid utgången av juni 2003.

BILAGA 3

Utskottets lagförslag

Utskottets förslag till lydelse av ingressen till lag om ändring i riddarhusordningen (1866:37 s. 1)

Härigenom föreskrivs i fråga om riddarhusordningen (1866:37 s. 1)

dels att 33 § skall upphöra att gälla,

dels att övergångsbestämmelsen till förordningen (1977:1142) om ändring i riddarhusordningen skall upphöra att gälla,

dels att 5 § 1 mom. samt 6, 21 och 23 §§ skall ha följande lydelse.